

ERIN LITTEKEN

Ukrainan kadonneet tyttäret

BAZAR

ERIN LITTEKEN

UKRAINAN KADONNEET TYTTÄRET

Suomentanut Mika Tiirinen

BAZAR

Ensimmäinen painos
Bazar Kustannus
www.bazarkustannus.fi

Suomentanut Mika Tiirinen
Englanninkielinen alkuteos *The Lost Daughters of Ukraine*
Copyright © 2023 by Erin Litteken
First published in English by Boldwood Books Ltd

Bazar Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-376-890-1

Taitto Jukka Iivarinen / Taittopalvelu Vitale
Painettu EU:ssa
Tuoteturvallisuusasioihin liittyvät tiedustelut:
tuotevastuu@bazarkustannus.fi

Bobbylle

HISTORIALLISTA TAUSTAA

Romaania on helpompi ymmärtää, jos tuntee jonkin verran historiaa. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen vuonna 1921 Riian sopimus lopetti Neuvostoliiton ja Puolan välisen sodan, ja Ukrainassa se päätti vuosia kestäneet ja useilla rintamilla käydyt taistelut maan itsenäisyyden puolesta. Ukraina jaettiin Neuvostoliiton ja Puolan kesken, ja nykyisen läntisen Ukrainan seudulla sijaitseva, pääasiassa ukrainalaisten asuttama historiallinen Volynian alue jäi Puolan hallittavaksi.

Maailmansotien välisenä aikana Puola halusi sopeuttaa uuden alueensa väestön omaan elämäntapaansa. Puolalaiset viranomaiset sulkivat ukrainalaisia kouluja, tuhosivat ortodoksisia kirkkoja ja pidättivät ukrainalaisia johtajia, opettajia ja pappeja. Puolalaisille ensimmäisen maailmansodan veteraaneille jaettiin Volyniasta ensiluokkaista maata, millä pyrittiin vahvistamaan kolonialistisesti Puolan otetta alueesta. Ukrainalaiset nationalistit vastasivat tähän murhaamalla puolalaisia johtajia ja hyökkäämällä puolalaisten maanomistajien kimppuun. Tämän jälkeen Puola perusti nykyisin keskitysleiriksi tunnustetun Bereza Kartuskan leirin, johon ukrainalaisia nationalisteja vangittiin ilman oikeudenkäyntiä ja jossa heitä kidutettiin ja pahoinpideltiin.

Vuonna 1939 Neuvostoliitto ja Natsi-Saksa aloittivat toisen maailmansodan hyökkäämällä Puolaan ja jakamalla maan

keskenään. Idässä Neuvostoliitto miehitti Volyniaa vuoteen 1941 asti, jolloin Hitler purki sopimuksensa Stalinin kanssa ja hyökkäsi Neuvostoliittoon. Saksalais miehityksen aikana Volyniasta tuli osa vasta perustettua Ukrainan valtakunnankomissariaattia. Molemmat valtiot hävittivät Ukrainaa ja Puolaa, tuhosivat kyliä ja kaupunkeja, pakkosiirsivät ja murhasivat miljoonia ihmisiä. Tämän myllerryksen aikana puolalaisten ja ukrainalaisten historialliset jännitteet purkautuivat väkivaltaisiksi yhteenotoiksi ja viattomien siviilien raaoksi joukkomurhiksi. Kokonaisia kyliä tuhottiin ja jo pelkästään näiden veritekojen raakuus – teloitukset tehtiin usein maataloustyökaluilla – oli jyrkässä ristiriidassa puolalaisten ja ukrainalaisten sukupolvia kestäneiden sukulaisuus- ja ystävyys-suhteiden kanssa. Tätä rumaa, monitahoista historiaa on vieläkin vaikea ymmärtää.

* * *

Isoisäni syntyi Volyniassa. Hän eli perheineen tämän myllerryksen keskellä. Suuri osa seuraavasta romaanista on saanut innoituksensa heidän kokemuksistaan.

PROLOGI

Halja avasi haalistuneen paperin – tärkeimmän henkilökohtaisen omaisuutensa, joka hänellä oli vielä jäljellä tässä maailmassa – ja tuijotti piirrosta vanhemmistaan. Nuorilla, viattomilla vanhemmilla ei ollut aavistustakaan minkälaisia vaikeuksia heidän tyttärensä tulisi kohtaamaan jonakin päivänä. Heillä ei ollut aavistustakaan, että heidän huomattavan tarkasti piirretyt ja näköiset hahmonsia pelastaisivat kerran heidän tyttärensä sielun tämän taistellessa hengestänsä sodan melskeissä. Mutta kuka olisi voinut ylipäänsä aavistaa kaiken tämän kauheuden? Kuka olisi osannut edes uneksia tällaista painajaista?

Halja käänsi paperin ja hänen kovettuneet sormenpänsä koskettivat sen rosoisia reunoja hänen kirjoittaessaan ja listatesaan huolellisesti nimiä aivan samalla tavalla kuin Mama oli tehnyt kirkosta saatuun rukouskirjaan. Mamalla oli kirjassaan kaksi listaa – toinen kuolleille ja toinen eläville. Haljalla oli käytettävissään vain tämä yksi sivu molempia varten.

Hän lausui äänettömästi nimiä kirjoittaessaan, henkäisi ne yöilmaan, herätti henkiin heidän muistonsa ja antoi heidän lohduttaa sisimpäänsä.

Alina

Katja

Kolja

Slavko
Lilja
Vika
Maksym
Bohdan
Sofia
Nadja

Jotkut olivat kuolleita. Jotkut eläviä.

Jotkut hänen löytämänsä perhettä. Jotkut hänen kadotta-
maansa perhettä.

He olisivat osa häntä koko hänen elämänsä ajan kuin arvet
hänen kehossaan.

Hänen isänsä sanat sykkivät yöilmassa kuin isä olisi ollut pai-
kalla, kuiskaillut hänen korvaansa, pidellyt häntä tiukasti sylissään.
Hän saattoi melkein tuntea poskeaan kutittavan parransängen.

*Lupaa minulle, että olet urhea ja taistelet aina, vaikka tapah-
tuisi mitä. Taistele, sillä elämä on aina taistelemisen arvoista.*

”Minä taistelin, Tato”, hän kuiskasi. Hän pyyhki kyöneleen
poskeltaan kämmenselkäänsä ennen kuin se ehti pudota ja tahria
nimet. ”Ja minä jatkan taistelua. Lupaen sen.”

LILJA

KESÄKUU 1941, VOLYNIA, NEUVOSTO-UKRAINA

Lilja tunnisti veljensä ruumiin rosoisesta arvesta oikean silmän alla. Hän oli tehnyt tuon arven veljelleen kahdeksan vuotta sitten, kun hän oli ollut seitsemän vanha ja veli kymmenvuotias. Hän oli huitaissut veljeään kasvoihin, kun tämä oli hiipinyt hänen taakseen hänen antaessaan kanoille ruokaa ja vettä. Veli oli ollut ikäinen kujeilija ja vain nauranut hänen reaktiolleen vielä silloinkin, kun hän oli itkenyt veljensä kasvoista valuvaa verta.

Nyt tuntui aivan hölmöltä nauraa sellaiselle asialle.

Tukahtunut nyyhkäisy pääsi Liljan huulilta ja se sai hänen isänsä tulemaan lähemmäs, samalla kun tytär lysähti polvilleen. Mikhailon kasvoista puuttui puolet ja hänen vartalonsa oli turvonnut. Eräs kylän asukas Lutskista oli kertonut heille, että neuvostoliittolaiset poliisit NKVD:stä olivat raahanneet ensimmäisen vankierän pihalle, heittäneet heitä käsikranaateilla ja ampuneet tankilla. Jäljelle jääneet vangit oli pakotettu hautaamaan kuolleet, ennen kuin venäläiset jatkoivat tappamista ja pakenivat eteneviä natseja jätettyään loput ruumiit mätänemään auringonpaahteeseen.

Vangit. Kansan viholliset. Intellektuellit. Nationalistit. Kaikki ne, jotka eivät tukeneet Stalinia.

Hänen veljensä.

Niin vaikeaa kuin hänen olikin nähdä veljensä toisen elottoman silmän tuijottavan häntä, oli silti parempi tietää, mitä tälle oli tapahtunut. Epävarmuus olisi jättänyt vielä tilaa toivolle, eikä toivolla ollut asiaa tänne.

Mikhailo – hänen isoveljensä, hänen idolinsa, hänen suurin tukijansa. Kun he olivat olleet nuoria ja Puola oli hallinnut Volyniaa, veli oli ansainnut rahaa ostaakseen hänelle samanlaisen luonnoslehtiön kuin äidille. Maman mielestä Lilja oli liian nuori, mutta veli oli huomannut, miten hänen silmänsä olivat seuranneet ladon ympärillä syöksähteleviä pääskysiä ja miten hänen sormensa olivat piirtäneet niiden liikkeitä hiekkaan.

”Ole hyvä, Lilja”, veli oli sanonut, ojentanut hänelle lehtiön ja nykäissyt letistä. ”Kun aloitat nyt heti, sinusta tulee yhtä hyvä kuin Mamasta ennen kuin huomaatkaan. Ehkä jopa parempi.”

Liljalla oli edelleen tuo luonnoslehtiö, jonka hän oli tunkenut kotona vaatteiden alle matkalaukkuun. Lehtiö oli täynnä alkeellisia piirroksia ja lapsellisia merkintöjä, jotka näyttivät nyt melkein naurettavilta, kun niitä vertasi hänen nykyisiin, yksityiskohtaisiin piirroksiinsa. Hän ei silti uskonut, että hänestä tulisi koskaan yhtä hyvä taiteilija kuin hänen äidistään, joka oli ilman korkeampaa koulutustakin oppinut luontoa ja perheenjäseniä piirtäessään enemmän valosta ja varjoista kuin moni ammattitaiteilija.

”Nyt täytyy lähteä, Lilja.” Isän kasvot olivat väsyneet ja riutuneet, kun hän kosketti tyttärensä olkapäätä. ”Hautaamme heidät yhdessä. Tänne. Saksalaiset ovat lähellä ja haluan ehtiä kotiin äitisi luokse, ennen kuin he saapuvat.”

Lilja perääntyi, kun miehet siirsivät hänen veljensä joukkohautaan, mutta hän ei kääntänyt katsettaan. Hän halusi olla todistamassa tätä ja kaikkea sitä, mitä neuvostoliittolaiset olivat tehneet heille kaksi vuotta kestäneen miehityksen aikana. Sade ja aika puhdistaisivat tämän veren kyllästäjän pihamaan, mutta

neuvostohyökkäyksen punaista tahraa ei pestäisi koskaan pois. Kaksi kauhun ja kärsimyksen vuotta olivat polttaneet Volyniaan pysyvän jäljen.

Mikhailon menetys ei ollut ensimmäinen, vain tuorein. Tus-kallisin. Lilja värähti muistaessaan kyläläisen, jota neuvosto-liittolaiset olivat kiduttaneet viime kuussa. He olivat nylkeneet ihon miehen rinnasta ja kaataneet haavoihin suolaa, samalla kun tämä oli joutunut seuraamaan vaimonsa ja lastensa teloitusta. Mies oli surmattu myöhemmin ja leimattu varkaaksi ja sabotööriksi, mutta vasta sen jälkeen, kun hän oli saanut kärsiä.

Sekin hirmuteko oli Liljan listalla.

Miehet laskivat Mikhailon hautaan muiden vankien joukkoon ja lapioivat sitten maata hänen päälleen.

”Hyvästi, Mikhailo”, Lilja kuiskasi. Hän teki ristimerkin, suuteli sormiaan ja painoi ne veljeään peittävään maahan. ”Lennä taivaaseen lintujen kanssa.”

* * *

Leppeä tuulenvire pyörteili kedolla, keinutti ruiskukkia ja sai ne hivelemään Liljan käsivarsia. Lilja tuki kukkien hennosta kosketuksesta piittaamatta lehtiön syliinsä ja kallisti lyijykynäänsä varjostakseen sänkeä, joka hänen veljellään oli aina leuassa. Kun hän piirsi veljensä kasvoja sellaisina kuin hän muisti ne ennen pidä-tystä, se auttoi häntä saamaan etäisyyttä siihen, mitä hän oli nähnyt vankilan luona.

Hänen äitinsä ei ollut sanonut sanaakaan sen jälkeen, kun he olivat saapuneet kotiin myöhään edellisiltana. Äidin tavallisesti niin iloiset silmät olivat muuttuneet suuriksi ja tyhjiksi, kun Tato oli vetänyt hänet lähemmäksi ja kuiskannut uutiset. Mama oli halunnut, että he toisivat Mikhailon takaisin kuolleena tai elävänä,

mutta Tato oli päättänyt, että pojan tulisi levätä muiden puna-armeijan vangitseminen ja tappamien ukrainalaisten nationalistien, OUN:n veljien kanssa.

Mama oli istunut mykkänä keittiön pöydässä tarjoamatta ruokaa tai juomaa, kun Liljan vanhin ja rakkain ystävä Nina oli tullut äitinsä kanssa esittämään osanottonsa aikaisin samana aamuna. Liljan oli täytynyt siis ottaa äitinsä rooli ja kattaa pöytään luumuhilloa ja leipää. Hän tiesi, että äiti ei tavallisesti antaisi kenenkään lähteä keittiöstä nälkäisenä tai janoisena.

”Anna hänelle aikaa”, Nina oli mutissut halatessaan Liljaa. ”Hän on edelleen pahasti järkyttynyt.”

Lilja oli halunnut huutaa: ”Niin olen minäkin!” Kiltti Nina ei kuitenkaan ansainnut saada niskaansa hänen vihaansa. Sen ansaitsivat neuvostoliittolaiset. Niinpä hän oli purrut kieltään ja nyökännyt vaiti, antanut Ninan lämpimän halauksen turruttaa kylmyyttä, joka ei ollut lähtenyt hänen luistaan sen jälkeen, kun hän oli nähnyt kuolleen veljensä.

Lilja nosti katseensa lehmään, joka laidunsi lähellä piittaa-matta vaimeista räjähdysäänistä ja tankkien jyrinästä, joista oli tullut melkein arkipäivää. Kun saksalaiset olivat murtaneet neuvostojoukkojen linjat lähellä Volodymyr-Volynskya muutama päivä sitten, he olivat vyöryneet Volyniaan maaseudun halki jyristelevine tankkeineen ja taivaalla jylisevine lentokoneineen. Lilja ja hänen isänsä olivat muuttaneet kahdesti reittiään kotimatalla vältelläkseen niitä, ja kun he olivat kiivenneet navetan parvelle ja nähneet kylän eteläpuolelle seisahtuneen panssaririvistön, isä oli käskennyt Liljaa viemään lehmän laiduntamaan pihapuutarhan viereiseen pitkään heinikkoon eikä kauas tavalliselle laitumelle.

Lilja keskeytti piirtämisen satakielen syöksähtäessä ohitse kohti läheisen metsänreunan tiheää pöheikköä. Hetken kuluttua

sen laulu kuului yli laitumen. Laulun suloinen kauneus tulvahti Liljan sisimpään niin voimakkaasti ja katkeransuloisesti, että hänen täytyi ottaa käsillään maasta tukea, jotta tunne ei olisi vienyt häntä mukanaan.

”Jotkut luulevat, että ne laulavat vain öisin”, hänen äitinsä oli kertonut hänelle opettaessaan ensimmäistä kertaa häntä piirtämään lintua. ”Nämä kevään ihanat airueet laulavat kuitenkin päivin ja öin.”

Mama kutsui Liljaa omaksi pieneksi *soloveikokseen*, koska hän ei pienenä lakannut satakielen lailla koskaan sirkuttamasta, mutta se ei haitannut Liljaa. Hänestä oli suuri kohteliaisuus, että häntä verrattiin niin kauniiseen pieneen lintuun.

Liljan tietoisuuteen tunkeutui matala jyriinä, joka poikkesi tankkien äänistä. Vilkaistessaan kotia kohti hän näki äitinsä seisovan tiellä ja katselevan taivaalle. Maman takana taivaanrantaan ilmestyi kaksi Luftwaffen konetta. Nopeasti lentävät koneet syöksyivät matalalla kaukana seisovien neuvostotankkien yli ja ampuivat sarjatulta ennen kuin kääntyivät ylös ja tekivät laajan kaarroksen Liljan kodin ympäri, jotta ne voisivat lähestyä tankkirivistöä toiselta puolelta. Lilja hypähti pystyyn, ja luonnoslehtiö tippui maahan.

”Mama! Mene matalaksi!” Paniikki sai Liljan liikkeelle. Hänen paljaat jalkansa takoivat kasteista maata ja märkä aamuinen ruohikko tarttui hänen sääriinsä, kunnes hän saapui maantielle.

”Mene matalaksi, äiti!” Lilja heilutti käsivarsiaan juostessaan, mutta hänen äitinsä ei liikahtanut. Mama tuijotti jähmettyneenä lentokoneita – Lilja ei tiennyt, oliko tämä juuttunut suruunsa vai jähmettynyt pelosta. Lilja jatkoi juoksuaan, kun jylyivät koneet ilmestyivät hänen äitinsä taakse palatessaan matalalentoa takaisin tankkien luokse. Hänestä tuntui kuin hän olisi kahlannut hunajassa.

Terävät ja nopeat sarjat napshtelivat kuin metalliämpäriä vasten hakkaava lusikka lentokonemoottorien metelin keskellä.

Äiti kaatui eteenpäin Liljan käsivarsille, kun he viimein kohetasivat, ja kaatoi samalla tyttärensä maahan. Lilja kaatui selälleen ja ilma pakeni äkisti hänen keuhkoistaan. Äiti makasi velttona hänen päällään.

Koneet lensivät ohi ja niiden vaimenevan jylinän tilalle tulivat Liljan huudot. Järkytys halvaannutti hänet, kun hän takertui äitiinsä. Veri valui äidistä ja imeytyi Liljan paitaan. Hän puristi silmänsä kiinni tuntiessaan äidin viimeisen värisevän henkäyksen. Minuutit kuluivat, tai ehkä tunnit, Lilja ei tiennyt enää. Vasta kun hänen ystävänsä Oleksi otti hänen kasvonsa suurten kämmentensä väliin, hän avasi silmänsä.

* * *

”En halua lähteä, Tato.” Se ei ollut ensimmäinen kerta kun Lilja sanoi tämän isälleen äitinsä kuoleman jälkeisinä viikkoina, ja isä vastasi samalla tavalla kuin aina.

”Emme voi juuri nyt asua tämän katon alla.” Isä puristi huulensa tiukaksi viivaksi ja tarttui ohjaksiin. ”Maksym ja hänen vaimonsa Vika tarvitsevat isomman kodin ja meidän täytyy lähteä. Holmin kirkonkylä on meille mukavaa vaihtelua. Minulla ei ole jäljellä muuta kuin sinut tyttäreni, joten sinä tulet mukaani. Tästä ei enää keskustella.”

”Olemme hyvin kiitollisia vieraanvaraisuudestanne”, Vika sanoi ovelta. ”Pidämme hyvää huolta kodistanne ja teillä on aina paikka täällä.”

Lilja piti Maksym-enostaan, äitinsä nuoremmasta veljestä, tämän vaimosta ja heidän lapsistaan. Vanhin lapsi Slavko oli häntä vain muutamaa vuotta nuorempi, ja pojan karismaattinen

persoonallisuus oli tarjonnut tervetullutta vastapainoa hänen viimeaikaiselle synkkyydelleen. Kun Slavko marssi heidän apeaan kotiinsa ja kaappasi hänet syliinsä lämpimään halaukseen, kuten Mikhailo oli aina tehnyt, tutut kirvelevät kyyneleet kihosivat hänen silmiinsä. Ennen kuin itku ehti alkaa, Slavko tempaisi kuitenkin taskustaan palan suklaata. ”Ole hyvä. Säästin tämän sinulle.”

Slavkon sulavat sanat saivat hänet vaikuttamaan paljon ikäistään vanhemmalta, mutta hänen hölmöt temppuilunsa paljastivat hänen poikamaisen puolensa, joka oli tuonut hymyn Liljan kasvoille ensimmäistä kertaa viikkoihin. Se ei silti tarkoittanut, että Lilja haluaisi jättää kotiaan heille.

Lilja nosti matkalaukkunsa vaunujen perälle ja kapusi isänsä viereen. Hän ei katsonut taakseen, kun vaunut kulkivat tietä pitkän, mutta hän tunsu Maksymin vieressä seisovan Oleksin silmät selässään.

”Kyllä tämä tästä paranee, saatpa vain nähdä”, Tato sanoi. ”Minulla on enemmän aikaa opettaa sinulle kieliä, mistä on sinulle vielä paljon apua, kun menet yliopistoon. Voin opettaa sinulle saksan alkeita, ja koska uudessa kylässämme asuu suuri puolalaisyhteisö, voit harjoitella myös puolan taitojasi.”

”En halua opetella saksaa eikä minun tarvitse harjoitella puolaa. Puhun mieluummin ukrainaa ja haluan jäädä tänne. Missä vietin lapsuuteni. Missä äitini ja veljeni asuivat. Emme voi vain paeta tunteitamme, Tato”, Lilja sanoi. ”Mama ja Mikhailo ovat aivan yhtä kuolleita Holmissa kuin täällä.”

Tato säpsähti, ja syyllisyys vihlasi Liljan sisimpää.

”Anteeksi, Tato. En minä tarkoittanut sitä sillä tavalla.”

Tato hymyili surullisesti ja taputti hänen jalkaansa. ”Me paranemme yhdessä, Lilja. Minä pidän huolta sinusta ja sinä pidät huolta minusta, juuri niin kuin äitisi ja Mikhailo olisivat halunneet. Mutta uudessa paikassa se on helpompaa. Saatpa vain nähdä.

Ja kun aika on oikea ja tämä sota loppuu, järjestän etevän tyttä-
reni yliopistoon juuri niin kuin olemme suunnitelleet.”

Isä nykäisi ohjaksista ja Lilja katsoi vielä viimeistä kertaa
kotiaan. Maman rakkaat unikat olivat puhjenneet väriloistoon
yhdessä yössä ja kukkivat ensimmäistä kertaa sinä kesänä – niiden
hehkuvan punaiset terälehdet olivat kuin talon hohtavan valkoi-
selle, kalkkimaalatulle seinälle roiskaistuja veripisaroita.

Lilja käänsi nopeasti päänsä ja nojasi sen Taton olkapäähän.
Hän rukoili, että isä olisi oikeassa, sillä hän ei tiennyt, mitä muuta
olisi tehnyt tuskalle ja vihalle, jotka olivat niin tiukassa vyyhdes-
sä hänen sisällään, että sydämeen koski.

HALJA

ELOKUU 1941, KIOVAN SEUTU,
NEUVOSTO-UKRAINA

Haljalla ei ollut tarkoitus kuunnella vanhempiaan salaa, mutta kun hän kuuli heidän puhuvan hiljaa sisällä, hän pysähtyi ovelta ja painoi selkensä talon seinää vasten. Hän oli melkein kymmenvuotias ja halusi tietää enemmän siitä, mitä oli tekeillä, vaikka vanhempien mielestä hän oli liian nuori ymmärtämään sellaisia asioita.

”Punaiset pakenevat”, Tato sanoi, ”mutta Stalin käyttää poltetun maan taktiikkaa. Hän haluaa, että kaikki tuhotaan – vilja, karja, maataloustyökalut – jotta saksalaiset eivät saa niitä. Ja hän värvää kaikki miehet armeijaan.”

”Ei kai sinua sentään?” Mama sanoi.

”Ei tällä huonolla jalalla, Katja”, Tato sanoi. ”Minusta ei ole heille hyötyä, jos en pysty kävelemään kunnolla.”

”Sinä kävelet aivan hyvin, Kolja.”

Halja ei nähnyt heitä, mutta hän arveli Maman hierovan Taton hartioita, kuten tämä teki aina isän surressa jalkaansa. Isä oli loukannut sen muutama vuosi sitten maatalousonnettomuudessa auran kanssa, eikä jalka ollut parantunut kunnolla. Kolhoosin johtaja oli ruoskinut häntä auran pilaamisesta ja ”valtion omaisuuden sabotoinnista”.

”Meidän täytyy piilottaa ruokaa ja kaikkea mahdollista ja aloittaa heti tänä iltana”, Tato sanoi. ”Saksalaiset ovat vain muutamien kilometrien päässä.”

”Ehkä he eivät ole niin pahoja”, Mama sanoi. ”Tämä saattaa olla tervetullutta vaihtelua Staliniin verrattuna.”

”En ole kovin toiveikas”, Tato sanoi. ”Luulen, että kaikki tulee olemaan sitä samaa.”

Halja ei halunnut kuulla enempää. Hän livahti tiehensä ja kiipesi mielipaikkaansa pihalla, talon taakse pieneen hedelmätarhaan istutettuun kirsikkapuuhun. Hän tunsu olevansa turvassa puun luisevien käsivarsien syleilyssä vihreiden lehtien kahistessa hänen korvissaan. Hänen ei tarvinnut ajatella puna-armeijan sotilaita ja heidän poltetun maan taktiikkaansa tai saksalaisten tankkeja. Ylhäällä puussa seuranaan Lesja Ukrajinkan runokirja – isän antama erittäin tärkeä kirja, jonka hän halusi välttämättä kätkeä joka ilta navetan seinässä olevaan aukkoon – hän pystyi pakenemaan tästä maailmasta ja olemaan vain itsekseen.

Hän uppoutui sanoihin ja antoi vanhempiensa puheiden heittäjän huolen ja pelon hälvetä, kun kaunis runous rauhoitti häntä. Hän säpsähti puolen tunnin kuluttua, kun isä taputti hänen jalkaansa.

”Pesääkö sinä sinne rakennat? Pyydäkö äitiä tuomaan ruokasi tänne?”

Halja sulki kirjansa ja pani sen taskuunsa. ”Et saisi säikytellä ihmisiä tuolla tavalla.”

Tato nauroi syvää, rehevää nauruaan, jota Halja oli rakastanut koko ikänsä. ”Minähän löntystin tänne puun juureen kuin kaukalolle rynnivä sika. Et kuullut minua, koska pääsi on pilvissä.”

”No minähän olenkin puussa”, Halja sanoi. Hän ojensi käntensä isälleen ja tämä heilautti hänet alas oksilta ja halasi, ennen kuin laski hänet maahan. Isä tuoksui ulkoilmaelämältä: tuulelta,

auringonpaisteelta ja maalta, ja Halja rakasti sitä. Hän tarttui isäänsä kädestä. ”Luin runokirjaa, jonka annoit minulle.”

”Vai niin. Mikä mahtaa olla suosikkisi?” Tato kysyi.

”*Vastoin kaikkea toivoa toivon*”, Halja vastasi suoralta kädeltä. Mikään muu runo ei ollut milloinkaan puhutellut häntä niin paljon.

”Mikä teillä kestää niin kauan?” Mama pisti päänsä ulos ovesta. ”Pyysin sinua hakemaan Haljan enkä piilottelemaan hänen kanssaan.”

”En minä ollut piilossa, Mama.” Halja loikkasi eteenpäin ja suukotti äitinsä jauhoista poskea. ”Olin lukemassa.”

”Niinpä tietenkin.” Mama silitti Haljan vapaana liehuvia hiuksia. ”Luitko sinä niin ankarasti, että lettisi aukesivat?”

Halja irvisti. ”Anteeksi. Ne tarttuivat varmaankin puiden oksiin.”

”Tulehan, niin solmin ne uudestaan, kun Tato siivoaa pöytää illallista varten.”

Halja istuutui pöydän ääreen. Hän tiesi, että hänen vanhempansa eivät enää puhuisi hyökkäyksestä hänen läsnäollessaan. He halusivat suojella häntä parhaansa mukaan. Tavallisesti se olisi raivostuttanut häntä, mutta tänään hän unohti mielellään ulkona uhkaavan sodan.

Mama tarttui harjaan ja harjasi sillä Haljan hiuksia. Halja istui selkä suorana tuolissa, kun pieni miellyttävä kihelmöinti tuntui hänen päänahassaan. Hän oli nähnyt, kuinka hänen ystävänsä äiti oli kiskonut harjaa tämän hiusten läpi, mutta Mama oli aina helläkätinen.

”Sinun hiuksesi ovat nyt niin pitkät. Ne tuovat mieleen äitisi hiukset.” Maman ääni käheni sanan ”äiti” kohdalla, ja Haljan täytyi hillitä itseään kaikin voimin, jotta hän ei kääntyisi tuijottamaan tätä.

”Niinkö?” Halja kuiskasi. Hänen äitinsä puhui harvoin sis-kostaan, Haljan biologisesta äidistä Alinasta. Alina kuoli, kun Halja oli vauva, ja Katja, jota Halja kutsui nykyään Mamaksi, oli kasvattanut Haljan omana lapsenaan.

”Kyllä vain.” Mama puhui kuuluvasti, aivan kuin olisi esiin-tyntyn väkisin iloisempana kuin oli. ”Hänellä oli kaunis, paksu tukka. Tumma ja kiiltävä.”

”Ai niin kuin sinulla?”

”Se oli paljon kauniimpi. Niin kuin sinulla.”

Halja nielaisi ja pakotti sanat suustaan nopeasti, ennen kuin hänen rohkeutensa pettäisi. ”Olenko minä mielestäsi hänen näköisensä?”

Harja pysähtyi hetkeksi ja liikkui sitten alaspäin hitaammin. Halja kuuli Maman vetävän syvään henkeä.

”Kyllä”, hän sanoi lopulta. ”Näytät kovasti äidiltäsi.”

Jokin Haljan sisällä liikahti paikoilleen ja täytti aukon, jota hän ei ollut tiennyt olevan olemassa. Hymy väreili hänen huu- lillaan, ja siinä oli yhtä paljon helpotusta kuin huolta. ”Mistä kohtaa?” Hän pakottaui esittämään kysymyksen, jonka oli aina halunnut esittää.

”Silmäsi ja leukasi muoto ovat hyvin samanlaiset. Ja nenäsi. Mutta luulen, että tukkasi muistuttaa hänestä eniten.” Mama laski harjan kädestään. ”Tapasimme harjata toistemme hiuksia ja letit- tää niitä aivan kuten minä nyt teen sinulle.” Hänen suunsa kaa- reutui hymyyn ja hän tuijotti ulos samalla tavalla kuin aikuiset tuijottavat, kun eivät oikeasti katsele mitään vaan kuvittelevat jotakin mielessään. ”Olin aina niin kateellinen, miten hänen hiuksensa kimalsivat auringossa. Hän pani mielellään kirkkaan punaisia unikkoja *vinokiinsa** ja punoi niitä hiuksiinsa.”

* Perinteinen ukrainalainen kukkaisseppelä

Mama huokaisi, ja Halja pidätti henkeään odottaen jatkoa. Lopulta Mama käänsi katseensa Haljaan. ”Joskus kun suljen silmäni voin melkein kuvitella, että harjaan hänen hiuksiaan, ja olemme taas iloisia nuoria tyttöjä.”

Mama kumartui halaamaan häntä lujasti. ”Hän elää sinussa parhaalla mahdollisella tavalla, Halja. Älä koskaan unohda sitä.”

Halja pohti myöhemmin noita sanoja seisoessaan pihalla heidän aitansa vieressä ja tuijottaessaan neuvostotankkien jonoa, joka liikkui itään heidän kylänsä ohi. Niiden karut metalliset hahmot piirtyivät kauniita peltoja vasten kuin ruma arpi. Hän ei halunnut ajatella niitä tai saksalaisia, joten hän polvistui sen sijaan unikoiden viereen, poimi kukan ja työnsi sen lettiinsä, aivan kuten hänen äidillään oli ollut tapana.

HE PÄÄTTIVÄT SELVIYTYÄ

ITÄINEN UKRAINA KESÄLLÄ 1941. Puna-armeijan vetäytyttyä saksalaissotilaat marssivat maalaiskyliin ja kaupunkiin. Uusi miehittäjä tuo mukanaan uusia kauhuja, joiden edessä perheiden on tehtävä ratkaisuja.

Teini-ikäisen Liljan ystävät liittyvät yksi toisensa jälkeen vastarintaliikkeeseen. Hän itse epäröi, kunnes häneltä viedään viimeinenkin valinnan mahdollisuus. Hänet määrätään pakkotyöhön Saksaan. Matkalla hän kohtaa kodeistaan myös lähtemään pakotetut nuoret, Haljan ja Slavkon, ja kolmikko solmii lujan ystävyuden. Yhdessä on helpompi kohdata vaativat olosuhteet, jäytävä epävarmuus ja koti-ikävä. Kirkkaimpana niin nuorten kuin heidän vanhempiensakin mielessä on jälleennäkemisen toivo.

ERIN LITTEKENIN riipaiseva historiallinen romaani paljastaa inhimillisen todellisuuden sodan armottomuuden edessä. Se jatkaa *Kiovan muistojen kirjuri* -romaanista tuttujen perheiden tarinaa.

